

ІВАНОВІ ПАТЕРУ – 75!

Іван Григорович Патер – відомий в Україні та за кордоном історик, досвідчений організатор, автор понад 300 наукових, науково-популярних праць, присвячених політичній історії України ХХ ст., чия постать – одна з найвпізнаваніших в історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (до 1993 р. – Інститут суспільних наук АН УРСР). Немає потреби детально розповідати про його життєвий шлях, оскільки він описаний в окремих публікаціях та енциклопедичних статтях. Тому зупинимося винятково на найяскравіших сторінках біографії вченого, розділивши її на три періоди «по 25».

Перші 25: зростання

Іван Патер народився 12 серпня 1948 р. у с. Підсоснів Пустомитівського р-ну Львівської обл. Незважаючи на тогочасну радянську реальність, від малечку виховувався в душі національних традицій, мав можливість ознайомитися із знаковими сторінками історії України, які, зі зрозумілих причин, не вивчали в середній школі (Інтерв'ю). Згодом важливу роль у формуванні його світогляду відіграли вчителі середньої школи – Зінаїда Вітошинська (української мови та літератури) й Ірина Пізо (німецької мови), які прищепили любов до пізнання нового та моральні цінності (Шкраб'юк, 2008, с. 5).

Переїхавши до Львова (1951), молодий учень із задоволенням долучався до організованих середньою школою Шевченківських вечорів, інсценізацій (в одній зіграв роль художника Івана Сошенка), кількадечних екскурсій, присвячених відомим громадсько-політичним і культурно-просвітнім діячам: Іванові Франку, Василеві Стефанику, Маркові Черемшині, Лесеві Мартовичу та іншим, вивчав музичну грамоту в музичній школі-семирічці (клас акордеону) (Шкраб'юк, 2008, с. 5). Загалом, за словами його друзів, «у шкільні роки Іван Патер добре вивчив і центр, і околиці Львова, і Високий Замок, знав усі брами, архітектурні пам'ятки, усіх тутешніх хлопців, з якими назагал дружив, а бувало, як це трапляється між хлопцями, й доводив свою правоту іншими способами» (Шкраб'юк, 2008, с. 5).

Особливе місце в біографії І. Патера займає навчання у Львівському університеті (1965–1969) і служба у Збройних силах СРСР (1969–1971) (Інтерв'ю). На історичному факультеті він одержав можливість «познайомитися» з когортою відомих українських істориків. За його визнанням, він завжди пам'ятатиме запальні поетичні лекції проф. Ярослава Кіся, строгі й аргументовані – проф. Дмитра Похилевича, трохи «піднесені» – проф. Григорія Гербельського, добрі й занудні – проф. Василя Інкіна, чіткі, з обережним підтекстом – проф. Олександра Карпенка (Шкраб'юк, 2008, с. 6). Останній зацікавив його історією Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР),

зайк І. Патер спробував присвятити дипломну роботу (Інтерв'ю). Однак, зважаючи на можливі репресії, відмовився від цієї теми й почав досліджувати «актуальну» для того часу проблему розгортання робітничого руху у Східній Галичині (керівник – завідувач кафедри історії України, д-р іст. наук, проф. Микола Кравець) (ОС Патер). Також Іван Патер вступив до наукового гуртка при кафедрі історії України (керівник – проф. Ярослав Кісь), записався до фольклорно-етнографічного ансамблю «Черемош». Тоді ж познайомився з майбутньою дружиною Анною Рись – солісткою «Черемошу» (Інтерв'ю).

Вже у студентські роки М. Кравець намагався «муштрувати» І. Патера, за його ж словами, «ліпити» з нього науковця (Шкраб'юк, 2008, с. 7). Після захисту дипломної роботи на «відмінно» та її рекомендації Державною екзаменаційною комісією до друку, М. Кравець радив перспективному науковцеві розпочати трудовий шлях в Інституті суспільних наук (ОС Патер). Однак утілити в життя задуми не вдалося – повістка до Збройних сил СРСР стала на заваді реалізації плану. Відбував військовий обов'язок лейтенант Патер у Володимир-Волинському, Надвірній, згодом – у Львові у 7-му стрілецькому полку 24-ї мотострілецької дивізії (місце дислокації дивізії – Прикарпатський військовий округ) (Шкраб'юк, 2008, с. 7). Згодом став відповідальним секретарем міської організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури (1971–1972) (Інтерв'ю).

Другі 25: молодеча завзятість

Непересічна ерудиція і жага до знань стали визначальними чинниками, які привели І. Патера до науки. Доленосним у його житті стало оголошення 1972 р. у «Вільній Україні» (Львів) про конкурс на заміщення вакантних посад в Інституті суспільних наук АН УРСР. Завдяки зусиллям Миколи Кравця кандидатуру Івана Патера прийняв директор Мирослав Олексюк безальтернативно. В інституті І. Патер вміло опанував не тільки наукову роботу (у 1983 р. захистив кандидатську дисертацію), а й науково-організаційну – на посаді вченого секретаря науково-дослідної установи (ІУ, с. 318). «Це означало відповідати практично за все: планування науково-дослідної роботи і звітність, видавничу справу, прийом до аспірантури, здачу кандидатських іспитів, захист дисертацій тощо. А ще – за захист працівників від гонінь», – влучно зазначали його колеги (Шкраб'юк, 2008, с. 9).

На посаді вченого секретаря Іван Патер налагодив контакти з «товаришами по службі»: Борисом Бабієм (академіком-секретарем Відділення історії, філософії і права АН УРСР), Іваном Ладивіром (ученим секретарем Відділення історії, філософії і права АН УРСР), Юрієм Кондуфором (директором Інституту історії), Володимиром Шинкаруком (директором Інституту філософії АН УРСР) та багатьма іншими (Шкраб'юк, 2008, с. 9).

У період незалежності України географія контактів ученого охоплює Київську, Івано-Франківську, Тернопільську, Чернівецьку, Закарпатську, Волинську обл., держави близького й далекого зарубіжжя. «Перелічити усіх неможливо, аби хтось, випадково не згаданий, не образився», – зазначають історіографи (Шкраб'юк, 2008, с. 11). У 1997 р. І. Патер був призначений заступником директора інституту з наукової роботи (ІУ, с. 318). За відсутності директора Ярослава Ісаєвича (перебував тривалий час за кордоном як президент Міжнародної асоціації українців), він виконував його обов'язки. Згодом був обраний старшим науковим співробітником відділу новітньої

історії, яким тривалий період завідував проф. Юрій Сливка (ІУ, с. 318). Власне останній, як стверджує І. Патер, і «привів» його до захисту кандидатської, згодом і докторської дисертації, та загалом відіграв у його житті «надзвичайно велику роль» (Шкраб'юк, 2008, с. 9).

Треті 25: зрілість

Ці 25 років пов'язані з відділом новітньої історії України. Ще в 1990-х роках, незважаючи на адміністративне навантаження, І. Патер розпочав роботу над докторською дисертацією, яку присвятив Союзу визволення України (Українські історики, с. 249). Власне 2000-ні роки стали періодом серйозних наукових досягнень ученого (ІУ, с. 318–321). У цей час остаточно викристалізувалися і його наукові зацікавлення: дослідження політичної історії України ХХ ст., зокрема комплекс проблем Першої світової війни, військової історії, національно-визвольного руху, державності та соборності українських земель, відносин Галичини і Наддніпрянщини на зламі ХІХ–ХХ ст., української політичної еміграції в Європі, українсько-польських й українсько-турецьких відносин на початку ХХ ст., історичної біографістики (ІУ, с. 318–321).

Вже у 2000 р. І. Патер захистив докторську дисертацію «Союз визволення України: проблема державності і соборності» (Українські історики, с. 249). Наступного року став лауреатом премії НАН України за кращу наукову працю з історії боротьби за незалежність України та розбудову української державності (ІУ, с. 318). Від 2003 р. – професор кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І. Франка (за сумісництвом) (ІУ, с. 318). Водночас учений – незмінний член вченої ради Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій: Д 35.222.01 Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України й Інституту народознавства НАН України, Д 35.051.25 Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного і Львівського національного університету ім. І. Франка. Тривалий період науковець очолював відділ новітньої історії Інституту українознавства, став заслуженим діячем науки і техніки України (ІУ, с. 318).

Окрім опублікованих монографій – «Союз визволення України: проблеми державності і соборності» (Львів, 2000), «Українсько-польські відносини у Галичині в роки Першої світової війни (Нариси історії)» (Львів, 2019) (ІУ, с. 318), – І. Патер був співавтором низки колективних монографій, членом редколегій збірників наукових праць: «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність» (Львів), «Новітня доба» (Львів), «3 історії західноукраїнських земель» (Львів), упорядником та/або відповідальним редактором резонансних у науковому світі монографій: «Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті» (Львів, 2018); «Галичина: історія, політика, культура: в 11-ти т.» (Львів; Тернопіль, 2016); «Цивільно-військове співробітництво на території Донецької та Луганської областей: моделі, тенденції, перспективи (2014–2018 рр.)» (Львів, 2018), «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (Львів, 2019); «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (Львів, 2020); «Білорусько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (Львів, 2022) та ін. (ІУ, с. 318–321). Загалом, як уже було зазначено на початку, «перу» вченого належить понад 300 наукових і науково-популярних публікацій.

Здобутки І. Патера високо оцінені науковою громадськістю, державними місцевими та центральними органами влади, про що свідчать численні подяки, грамоти, нагороди, відзнаки. Відрадно, що вчений підготував не один десяток учнів, які продовжують його справу у сфері дослідження політичної, соціально-економічної історії України першої половини ХХ ст.

Відділ новітньої історії 11.01.2009 р. Зліва направо: перший ряд: Олександра Стасюк, Олена Аркуша, Людмила Батрак, Іван Патер, Оксана Пасицька; другий ряд: Ігор Соляр, Юрій Зайцев, Михайло Романюк, Микола Посівнич, Олександр Луцький, Роман Грицьків, Кім Науменко

Сьогодні, під час російсько-української війни, І. Патер продовжує вражати своєю невтомною працею, оптимізмом і вірою у європейське майбутнє нашої держави. Зичимо вченому втілення усіх наукових задумів!

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Інтерв'ю: Інтерв'ю з д-ром іст. наук, проф. І. Г. Патером, записане у м. Львів 10 серпня 2023 р. Інтерв'юер: О. І. Муравський. *Приватний архів Олега Муравського.*

ІУ: Соляр, І. (відп. ред). (2021). *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: історія, імена, ідеї.* Львів.

ОС Патер: Патер Іван Григорович. Особова справа. *Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.*

Українські історики ХХ століття. Біобібліографічний довідник. (2003). Київ; Львів, 2/1, 249.

Шкраб'юк, П. (2008). Іван Патер з відстані шістдесяти літ. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* (Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера). Львів, 3–11.

REFERENCES

Interviu z d-rom ist. nauk, prof. I. H. Paterom, zapysane u m. Lvovi 10 serpnia 2023 r. Interviuer: O. I. Muravskiy. [Interview]. *Pryvatnyi arkhiv Oleha Muravskoho* (in Ukrainian).

Soliar, I. (Ed.). (2021). *Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy: istoriia, imena, idei*. Lviv (in Ukrainian).

Pater Ivan Hryhorovych. Osobova sprava. *Arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy* (in Ukrainian).

Ukrainski istoriky XX stolittia. Biobibliohrafichniy dovidnyk. (2003). Kyiv; Lviv, 2/1, 249 (in Ukrainian).

Shkrabiuk, P. (2008). Ivan Pater z vidstani shistdesiaty lit. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist* (Vyp. 16: Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Ivana Patera). Lviv, 3–1 (in Ukrainian).

Ігор СОЛЯР

директор Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Олег МУРАВСЬКИЙ

вчений секретар Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України